

ДО ЮВІЛЕЮ

УДК 92(093.5)

DOI <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2023-49-3.26>

О.А. Удод,

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри стоматології № 1,
Донецький національний медичний університет,
б-р Машинобудівників, 39, м. Краматорськ, Україна,
індекс 84313, stomatdecan@dsmu.edu.ua*

ЖИТТЯ ДЛЯ НАУКИ: ДО 90-РІЧЧЯ ВОЛОДИМИРА РОСТИСЛАВОВИЧА ОКУШКА

*Люблю наше зубоврачебное дело,
думаю о нём
В. Р. Окушко*

30 травня 2023 року виповнилося 90 років з дня народження видатного вченого та педагога, доктора медичних наук, професора Володимира Ростиславовича Окушка. Шлях професора В. Р. Окушка у науці неможливо назвати легким, він не був ані кар’єристом, ані бюрократом від науки. Цей шлях складався з наукових досягнень

самого Володимира Ростиславовича та його численних учнів і послідовників, з яких з роками сформувалася добре відома в Україні та за її межами карієсологічна школа.

Володимир Ростиславович народився 30 травня 1933 року в родині художника в місті Четатя-Албе (згодом Аккерман, тепер Білгород-Дністровський). Творча робота батька, його художній талант та атмосфера у родині сприяли формуванню у майбутнього науковця прагнення до знань та навичок невтомної праці заради досягнення своєї мети. Після отримання загальної середньої освіти він вступив до стоматологічного факультету Московського медичного стоматологічного інституту. Уже у студентські роки він сумлінно працював з науковою літературою, займався перекладами наукових публікацій з декількох мов, які чудово знав, потім захопився науковими дослідженнями щодо ендокринної регуляції функції слинних залоз і у 1956 році отримав першу премію на республіканському конкурсі студентських наукових робіт за дослідження про вплив слинних залоз на мінеральний обмін скелета.

Починаючи з тих далеких часів, років студентства, через усе своє життя Володимир Ростиславович проніс глибоку повагу до своїх наукових керівників та наставників, серед яких були видатні діячі науки М. О. Федоров, О. І. Євдокимов, І. Ю. Амлинський. Як підкреслював сам Володимир Ростиславович, вони ніколи не прагнули вплинути на результати досліджень молодого вченого, навіть коли отримані дані не відповідали їх власним уявленням та теоріям. І це, за словами Володимира Ростиславовича, був найважливіший і, безумовно, безцінний урок, який визначив його подальший шлях у науці.

Отримавши у 1957 році диплом з відзнакою, Володимир Ростиславович працював лікарем-стоматологом у Республіканській стоматологічній поліклініці у місті Кишиневі та одночасно займався викладацькою діяльністю у медичному училищі. У 1959-1960 роках навчався у клінічній ординатурі у рідному інституті та з потрібною енергією виконував наукові дослідження. Повернувшись у 1961 році до столиці Молдови, розпочав науково-педагогічну роботу на посаді асистента кафедри хірургічної стоматології Кишинівського державного медичного інституту.

У 1965 році захистив кандидатську дисертацію «Экспериментальный пародонтоз и нарушение минерального обмена при гиперпиридоксиназе», яку виконав під науковим керівництвом члена-кореспондента Академії медичних наук СРСР, професора О. І. Євдокимова. За його ж наукового консультування у 1971 році Володимир Ростиславович блискуче захистив докторську дисертацію «Антропологические аспекты проблемы кариеса зубов и пародонтоза», матеріали якої у новому, дещо парадоксальному світлі розкривали погляди на походження цих розповсюджених стоматологічних захворювань, і саме вони у подальшому стали підґрунтям до створення і розвитку принципово нового напрямку у стоматологічній науці. Навіть захистивши докторську дисертацію, причому у зовсім молодому віці, він продовжував працювати асистентом кафедри, і це яскраво підкреслює його надзвичайну скромність та повну відсутність будь-яких кар'єрних або амбітних устремлінь.

Кардинальні зміни у житті Володимира Ростиславовича почалися з 1973 року, коли він очолив кафедру терапевтичної стоматології Донецького державного медичного інституту ім. М. Горького і з родиною переїхав до міста Донецька. Наступного року він вже отримав вчене звання професора. На кафедрі терапевтичної стоматології цього інституту професор В. Р. Окушка плідно і невтомно працював до 1995 року. Саме тут навколо Володимира Ростиславовича згуртувалася злагоджена команда високоінтелектуальних одностудентів, молодих завзятих науковців, які були випускниками стоматологічного факультету, та з часом сформувалася донецька наукова карієсологічна школа, саме тут, завдяки запропонованим Володимиром Ростиславовичем оригінальним методологічним підходам, розгорнулися масштабні експериментальні, лабораторні, епідеміологічні та клінічні дослідження, за результатами яких вдалося отримати надзвичайно цінну, принципово нову наукову інформацію, яка певним чином протирічила загальноприйнятим у той час класичним уявленням щодо походження карієсу зубів. Поступово почав складатися новий науковий напрямок у стоматології – клінічна одонтофізіологія. На великому масиві фактологічного матеріалу було доведено існування центробіжного переміщення зубної рідини, яке тісно пов'язане з функціональним станом пульпи, відкрито явище саморегуляції властивостей твердих тканин зубів та функціональної мінливості поверх-

невих шарів зубної емалі за рахунок впливу регуляторного центру зубів – їх пульпи. У проведених під керівництвом професора В. Р. Окушка дослідженнях завжди у центрі уваги була пульпа та її провідна роль у забезпеченні карієсрезистентності емалі. За висловом Володимира Ростиславовича, «живой сердцевиной, сердцем зуба является его пульпа».

Світовий пріоритет має запропонована та всебічно обґрунтована унікальна теорія походження карієсу зубів, яку Володимир Ростиславович назвав системною концепцією. Розроблена ним концепція базується на системних уявленнях щодо устрою та функціонування будь-яких біологічних об'єктів, у тому числі популяцій, окремих індивідів, систем, органів та тканин людського організму, зокрема, зубів та зубної емалі, розкриває певні закономірності їх функціонування та імовірні причини походження карієсу, залежно від рівня, що розглядається. Такий методологічний підхід дозволив проаналізувати та пояснити великий масив фактів щодо карієсу, які раніше не мали будь-якого наукового тлумачення. Саме функціональний стан пульпи, з точки зору Володимира Ростиславовича, вирішальною мірою визначає інтегральну карієсрезистентність емалі, зокрема, її кислотостійкість, яка, поряд зі структурним, містить обов'язковий функціональний компонент.

На підставі отриманих у численних дослідженнях даних було розроблено експрес-тест для визначення ступеня карієсхильності, який було названо тестом емалевої резистентності. Впровадження у клінічну практику цього тесту, за допомогою якого можна оцінити структурно-функціональну кислотостійкість емалі зубів з життєздатною пульпою та з високою імовірністю прогнозувати ризик розвитку карієсу в конкретної особи, дозволило створити систему донозологічної діагностики карієсу, проводити скринінгові дослідження та заходи селективної профілактики карієсу зубів, яка ґрунтується на принципах індивідуалізації та превентивної терапії. Тест емалевої резистентності уведений до низки нормативних документів, які регламентують освітній процес у закладах вищої освіти у галузі охорони здоров'я України, у тому числі до чинного стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю Стоматологія, він є обов'язковим до оволодіння здобувачами.

За наукового керівництва та консультування професора В. Р. Окушка виконано та захищено більше 30 кандидатських і докторських дисер-

тацій, ним опубліковано близько 600 наукових праць, отримано більше 30 авторських свідоцтв на винахід. За роки плідної наукової діяльності видано 8 монографій авторства Володимира Ростиславовича, серед яких найбільш відомі «Клиническая физиология эмали зуба» (Київ, 1984), «Физиология эмали и проблемы кариеса зубов» (Кишинів, 1989), «Кариес зуба: превентивная терапия» (Донецьк, 1992), «Одонтон» (Донецьк, 1995) та інші.

У 1995 році Володимир Ростиславович разом з родиною виїхав за кордон, останні роки працював проректором з науково-дослідної роботи, завідувачем кафедри анатомії й загальної патології та завідувачем науково-дослідної лабораторії «Стомо» у Придністровському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (місто Тираспіль, Молдова). На 86-му році 8 липня 2018 року видатний вчений, професор В. Р. Окушко пішов з життя.

Визначні наукові досягнення професора В. Р. Окушка отримали широке визнання світової професійної спільноти. Він був членом Міжнародної академії культури та суспільних наук при ЮНЕСКО, Всесвітньої медичної академії імені А. Швейцера, Всесвітньої Академії Миру, Польської медичної академії, Міжнародної асоціації стоматологів, Балканського союзу лікарів, інших академій та асоціацій, а також почесним доктором філософії Міжнародної асоціації викладачів.

Володимир Ростиславович був яскравою та харизматичною особистістю, розмовляв декількома мовами, його відрізняли універсальна освіченість та надзвичайна ерудованість, глибокі фундаментальні знання з різних галузей науки, здатність знаходити у великому масиві інформації унікальні факти, аналізувати та зіставляти їх,

роблячи при цьому іноді парадоксальні, але цілком закономірні висновки. Він критично сприймав загальноприйняті та загальновідомі теорії, вимагаючи їх всебічного обґрунтування та підтвердження. Його оригінальні наукові погляди та ідеї щодо походження карієсу зубів викликали справжню зацікавленість з боку практикуючих лікарів та науковців і, на жаль, протягом тривалого часу несприйняття та певним чином тиск з боку офіційної стоматологічної науки. Але конформізм ніколи не був характерною рисою Володимира Ростиславовича. Він завжди цілеспрямовано, логічно та послідовно, палко і, у той же час, максимально коректно та делікатно, відстоював свою наукову точку зору, знаходячи беззаперечну і переконливу аргументацію. Професор В. Р. Окушко був неперевершеним оратором, його проблемні лекції для студентів були блискучими та емоційно насиченими, ними дійсно захоплювалися слухачі. Мудрий керівник і наставник, чесна та порядна людина, справжній інтелегент, Володимир Ростиславович своєю ерудицією, шляхетністю та людяністю справляв незабутнє враження.

Усі роки життя Володимира Ростиславовича завжди підтримувала його родина, улюблений син Ростислав та «яростно терпеливая», за висловом самого Володимира Ростиславовича, жінка Неллі Валентинівна. Їх надзвичайно теплі та ніжні родинні стосунки були взірцем для оточуючих.

Володимир Ростиславович назавжди залишиться у пам'яті багатьох поколінь лікарів, науковців, колег, численних однодумців та послідовників, яких він невтомно вчив лікарській професії та водночас високій духовності, моральності, шляхетності.